

Suomeenkin.

Filosofian historia ei ole vain irrallisten ajattelun jättäjäisten galleria. Tämä visio on vain harha, joka perustuu uuden ajan myötä kasvaneeseen tapaan palvoa yksilöitä. Oleellisimpia filosofian historioissa ovat narratiivit, kertomukset tiettyjen ajattelutapojen kehityksestä. Näitä narratiiveja ovat tuottaneet ihmiset, ja on luonnollista kiinnostaa erityistä huomiota suurissa käännteissä vaikuttaneisiin nimiin, mutta sikäli kuin puhutaan historiasta, puhutaan kertomuksesta, jossa on mukana paljon erilaisia henkilöitä erilaisissa rooleissa.

Thesleff ja Sihvola ovat historioitsijoita, ja heillä on hyvä silmä kehityslinjoille. Silti jäämme odottamaan, että joku uskaltaisi kirjoittaa suomeksi reippaan tulkinallisen kertomuksen siitä, mitä filosofian historiassa oikeastaan on tapahtunut.

Mikko Yrjönsuuri

TAJUNNALLISUUDEN PUOLUSTUS

Lauri Rauhala, *Tajunnan itsepuolustus*. Yliopistopaino, Helsinki 1995. 171 s.

Professori Lauri Rauhala on kehitellyt omaa näkemystään ihmisestä ja ihmistutkimuksesta usean vuosikymmenen ajan. Rauhalan kehittäneiden lähtökohtana ovat olleet erityisesti psykologian, psykiatrian ja psykoterapian käytännöt. Hänen työnsä on kuitenkin laajentunut kattamaan yleisemminkin ihmistutkimusta ja auttamistyötä koskevaa problematiikkaa. Tätä kehittäjä Rauhala jatkaa myös uusimmassa teoksessaan, joka keskittyy ihmisen ns. tajunnalliseen olemassaoloon.

Rauhalan työn peruskivi on hänen analyysinsä ihmisen olemassaolon kolmesta perusmuodosta, jotka hän perustaa eri-

tyisesti Martin Heideggerin, Edmund Husserlin ja Wilhelm Diltheyn töihin. Tätä kolmen perusmuodon muodostama kokonaisuutta Rauhala kutsuu eksistentiaalisen fenomenologian holistiseksi ihmis-käsitykseksi. Käsityksessä erotetaan toisistaan kolme olemassaolon muodostavaa tapahtumisen perusstruktuuria, jotka ovat kehollinen, tajunnallinen ja situationaalinen olemuspuoli. Kehollisuudessa on kyse aineellis-organisisesta olemassaolosta, tajunnallisuudessa psyykkis-henkisestä olemassaolosta ja situationaalisuudessa oman tajunnan ja kehon suhteista todellisuuteen.

Kunkin olemuspuolen sisällä tehdään edelleen yksityiskohtaisempia erotteluja. Kehollisuus olemuspuolena toteuttaa elämän fyysistä, aineellista puolta. Tajunnallisuus ohjaa olemassaolon kulkua merkityssuhteiden avulla. Sen piirissä erilaiset ja eritasoiset merkitykset ja merkityssuhteet kehkeyttävät ja konstituovat maailmankuvan, joka on tajunnassa olevien merkityssuhteiden kokonaisuus. Situationaalisuus taas on eräänlainen pelitila, johon kehollisuus ja tajunnallisuus sijoittuvat. Siihen kuuluvat kaikki asiat, asiantilat ja objektit, joihin ihminen on kehonsa ja tajunnallisuutensa kautta suhteessa ja jotka ovat kehollisuuden ja tajunnallisuuden todellistumisen ehtoja.

Rauhalan mukaan tajunnallisuus kuvaa ihmisen kokemisen kokonaisuutta merkityksmaailman tasolla. Tämä tarkoittaa merkitysten kehkeytymisen, niiden keskinäisiin suhteisiin asettumisen ja merkitysten jatkuvan muuntumisen prosessia. Vain tajunnallisuudelle on olemassaolon ehtona mm. ideaalinen todellisuus eli sellaiset asiat kuin arvot ja normit. Tajunta kokonaisuutena merkitsee ihmisen omaa kokemusta, joka esimerkiksi laajentaa hänen elämäänsä menneisyyteen ja tulevaisuuteen, mahdollistaa luovuuden, ihmettelyn ja suunnitelmallisuuden. Siinä myös käsitämätön pyrkii etsiytymään käsitettävyyden piiriin ja käsitetty tajunnan periferiaan.

Olemuspuolet toimivat suhteessa toisiinsa ja konstituivat toinen toisensa. Näistä ei yksikään voi olla olemassa itsenäisenä oliona ilman toisia olemuspuolia, vaan jokainen edellyttää toinen toisensa ollakseen itse olemassa. Vasta kokonaisuuden huomioon ottaen voidaan puhua ihmisestä ja häntä on Rauhalan mukaan myös pyrittävä ymmärtämään ja tarkastelemaan tuon perusjaon muodostamassa kokonaisuudessa.

Olemuspuolien omanlaiset problematiikat

Olemassaolon kolme perusmuotoa ovat Rauhalan mukaan lähtökohta ihmistä tutkivalle ja tarkasteleville tieteille ja käytännöille. Kukin perusmuoto edustaa omanlaistaan problematiikkaa, jota ei pidä

reduoida toisiin perusmuotoihin. Adekvaatti tutkimus edellyttää olemuspuolen problematiikkaa vastaavia käsitteitä ja käsitejärjestelmiä, joiden ei tule ylittää omaa pätevyysaluettaan. Kehollisuuteen keskittyvä tutkimus selvittää tällöin elintoimintojen funktioita, tajunnallisuuteen keskittyvä tutkimus tarkastelee merkityksen ongelmaa, ja situationaalisuudessa ovat kohteena ne asiantilat, joihin ihminen on suhteessa, kuten sosiaaliset suhteet, arvot ja normit sekä ympäristö. Situaatioon problematiikkaan liittyvässä tutkimuksessa on Rauhalan mukaan kyseessä kehollisuutta ja tajunnallisuutta epäyhtenäisempi problematiikka, koska situaatio on moniulotteinen ja historiallisesti monikerroksinen. Adekvaatti empiirinen tutkimus kuitenkin selvittelee sitä, miten situaation rakennetekijät ovat mukana toisissa olemuspuolissa.

Koska yhden olemuspuolen ongelmaa ei voi ymmärtää jonkin toisen olemuspuolen käsitteiden avulla, kritisoi Rauhala tuttuun tapansa kaikkia sellaisia käsityksiä ja virtauksia, jotka eivät ota huomioon problematiikkatyyppien erilaisuutta. *Tajunnan itsepuolustuksessa* hän erittelee tajunnan kokonaisuuden ja erilaisten merkityssuhdekokonaisuuksien ainutlaatuisuutta. Osansa kritiikistä saavat erityisesti eräät kognitiotieteiden suuntaukset, jotka pyrkivät samastamaan tutkittavan fysikalistis-mekanistisen kognition ja tajuntaan liittyvät ilmiöt. Monissa kognitiotieteiden suuntauksissa tajunta saa Rauhalan mukaan aivan liian kapea-alaisia tulkintoja. Esimerkkinä hän mainitsee merkitysten näkemisen fysikaalisten aivotilojen tuotteina.

Voimakkaimmin tajuntavihamielisenä Rauhala pitää ns. kognitivismia, jolla hän viittaa kognitiotutkimuksen jyrkimpään materialistiseen kehitysvaiheeseen. Kognitivismi määrittelee kognition siten, että siinä on kyse erilaisten laskennallisten sääntöjen ohjaamasta symboleilla operoimisesta. Tällaisen tutkimuksen johdosta merkitysten synty ja niiden keskinäiset suhteet selitetään erilaisten tietokonemallien tai muiden vastaavien avulla. Rauhalan mielestä tajunnan problematiikan kapea tulkinta, väärinymmärtäminen tai samastaminen luonnonilmiöihin sekä näihin liittyvä holistisuuden sivuttaminen ovat vaarallisia oppeja, koska ne sisältävät virheellisen ajatuksen, jonka mukaan esimerkiksi ihmisen maailmankuva — mm. sen eettiset sisällöt — olisi fysiologisesti manipulointavissa.

Kausaaliajattelu ja ihmisen ainutlaatuisuus

Toisena Rauhalan pääasiallisena kritiikin kohteena on kausaalinen selittäminen, jota hänen mukaansa pidetään ihmistutkimuksessa ja usein humanistisillakin

tutkimusaloilla ainoana tieteellisyyden kriteerinä. Russelliin ja von Wrightiin nojaten Rauhala puolustaa näkemystään siitä, että merkitystajunnassa esiintyviä ilmiöitä ei ole mielekästä tutkia vain aivojen kausaalisenä tuotoksena, robottimaisen ihmiskäsityksen puitteissa. Konemaisen ihmiskäsityksen sijasta on otettava huomioon ihmisen kokemus, joka liittyy hänen elämäntilanteisuuteensa eli situationalisuuteensa. Tällainen tutkimusideologia edellyttää Rauhalan mukaan fenomenologista ja ainakin jossakin määrin nykyistä kasvatuksellisempaa otetta.

Rauhalan tuotantoon aiemmin tutustuneelle hänen uusin tajunnan tuotteensa ei anna filosofisesti kovinkaan paljon uutta. Rauhala käsittelee pääosin samoja kysymyksiä kuin aiemmissakin teoksissaan. Useimpia *Tajunnan itsepuolustuksen* aihepiirejä hän on tarkastellut sitä paitsi huomattavasti laajemminkin aiemmissa teoksissaan ja artikkeleissaan. Näitä ovat mainitut olemuspuolten erilaiset problematiikat ja siitä seuraava metodinen monopluralismi, tajunnan psyykinen ja henkinen puoli sekä kausaaliselittämiseen liittyvät ongelmat ja keskiarvolakien ihmistä tyypistävä vaikutus.

Mielenkiintoisinta antia teoksessa on tajunnan ongelmaan liittyvien käsitteiden tarkastelu tajuntaa sivuavissa tieteissä. Tajunnan kokonaisuuden kannalta mielenkiintoista on myös teoksen lopun tyyppittely, jossa Rauhala erittelee erilaisia laadulliseen erilaisuuteen perustuvia tajunnan merkityssuhdekokonaisuuksia. Tällaisia kokonaisuuksia ovat tieto, tunne, tahto, intuitio, usko ja ns. epätavalliset tajunnan tilat. Näitäkin Rauhala on tosin käsitellyt aiemmin, eikä tässä teoksessa edetä juuri hahmotelmanomaisuutta pitemmälle.

Rauhala käyttää hyväkseen filosofista näkemystään ihmistajunnasta myös esitystavassaan, jossa termit ja käsitteet ovat harkittuja ja perusteltuja ja ne esitetään hyvässä järjestyksessä ilman turhia sivupolkuja. Tämä tekee Rauhalan esityksestä selkeätä ja johdonmukaista sekä tässä että muissa hänen teoksissaan. Rauhalan filosofian perusajatuksukset tulevat esitetyiksi, joten hänen ajatteluunsa tutustumisen voi aloittaa myös tästä teoksesta.

Rauhalan ajattelussa on huomionarvoista se, että hän ei juurikaan käsittele ihmisen elämäntilanteisuuden ongelmallisuutta. Näin on laita tässä teoksessa, samoin kuin koko Rauhalan tuotannossa, ehkä lukuunottamatta esitelmää arkkitehtuurista vuodelta 1977, jossa Rauhala käsittelee rakennetun ympäristön osuutta ihmisen tajunnallisessa ja kehollisessa hyvinvoinnissa. Yleensä ottaen Rauhalan viittaukset mm. tiluaation suotuisiin tai epäsuotuisiin, positiivisiin tai negatiivisiin sekä konkreettisiin tai ideaalisiin tekijöihin sisältävät hyvin suhteellisia käsityksiä ihmisen elämäntilanteisuudesta. Erityisesti näin on laita erilaisten olosuhteiden ja edellytysten

kohdalla, joiden varassa ihminen joutuu realistumaan. Tällä on merkitystä erityisesti siksi, että Rauhalan teoriaa käytetään runsaasti empiirisessä tutkimuksessa (mm. väitöskirjoja kasvatustieteeseen, teologiaan, hoitotieteeseen ja valtiotieteeseen aloilta). Tällöin Rauhalan ajatteluun nojautuen on helppo pitäytyä yksipuolisesti siinä ajatuksessa, että tajunnalliset kyvyt ovat kaikki kaikessa ja ihminen kykenee itse kehittämään itselleen mahdollisimman suurta hyvinvointia, olivatpa hänen lähtökohtansa milläiset tahansa.

Rauhalan ajattelu lähtökohtana voidaan korostaa liikaa sitä, että kasvatuksen, oma-kohtaisen vastuunoton, terapian tai vaikkapa jonkin mystisen nauruherätyksen avulla tajunnallisuutta voidaan kehittää riippumatta siitä, minkälaisessa konkreettisesti tilanteessa ihminen joutuu elämään. Tämän perusteella on helppo liioitella ihmisen omaa velvollisuutta, vastuuta ja kykyä sekä sivuuttaa hänen tiluaatioonsa kuuluvat todelliset ehdot ja edellytykset. Poliittis-hallinnollisella koneistolla näyttäisikin olevan mielenkiintoa tämänsuuntaisiin painotuksiin. Nykypäivänä ihmisen tiluaatioon kuuluvat olennaisesti mm. kilpailua, markkinaperusteisuutta ja avo- hoitoa sekä lähidemokratiaa korostavat konkreettiset paineet, joihin liittyen kaikkien halutaan sisäistävän mm. yrittäjyyteen ja henkilökohtaiseen vastuunottoon kuuluvia merkityssuhteita. Mutta siitä ei kannatakaan aina kovin paljon huolta, millaiset ovat ihmisen tiluaation kuuluvien merkityssuhteiden kehkeytymisen perustalla olevat taloudelliset, terveydelliset, alueelliset jne. edellytykset.

Heikki Suominen

n & n

BERGSON JA TARANTINO

Henri Bergson, *Nauru. Tutkimus komiikan merkityksestä. (Le Rire. Essai sur la signification du comique, 1900).* Suomentanut Sanna Isto ja Marko Pasanen. Loki-kirjat, Helsinki 1994. 156 s.

On huomattava, että *Nauru* ei tutki nauramista, vaan komiikkaa. Alaosikko *Tutkimus komiikan merkityksestä* kertoo tämän kyllin selvästi, mutta tästä huolimatta odottaisi myös nauramisen käsitteilyä. Ehkä hyvänä tarkoituksena on ollut tarttua